

Status konferenčnega tolmača v Sloveniji

Lara Vidmar

Abstract

We present the social dimension of conference interpreting in Slovenia by including key groups of people which shape the interpreter's habitus into the survey. Our objective is to provide a comprehensive insight into the interpreting profession from the perspective of the public, interpreters and translation companies, thus laying foundations for its further exploration.

Key words: conference interpreting, interpreter's status, translation agency, interpretation market, Republic of Slovenia

Ključne besede: konferenčno tolmačenje, status tolmača, prevajalska agencija, tolmaški trg, Republika Slovenija

1 UVOD

Različne vrste tolmačenja predstavljajo tehnično dimenzijo tolmaške dejavnosti, za nas pa je bila bistvenejša v Sloveniji še slabo raziskana družbena dimenzija konferenčnega tolmačenja. Tolmač s svojim znanjem premešča ne le jezikovne, pač pa tudi kulturne prepreke in tako omogoča komunikacijo med ljudmi iz različnih okolij. Tolmačenje je tako zelo človeška aktivnost, saj vključuje neposreden, takojšen in zelo osebni stik med udeleženci, zato se tolmači pogosto srečujejo z različnimi kognitivnimi, etičnimi, socialnimi problemi. Iz prebiranja tolmaških kodeksov (pri nas najbolj relevanten je Kodeks poklicne etike Združenja konferenčnih tolmačev Slovenije (ZKTS), ki je javno dostopen na njihovi spletni strani) lahko izluščimo misel, da mora tolmač delati po najboljši vesti in zavesti, saj ima tako pravice kot dolžnosti.¹ Kodeksom navkljub pa o(b)staja še vrsta drugih problemov, s katerimi se tolmači srečujejo pri svojem delu in za katere rešitev v kodeksih ni, zato jih morajo reševati tolmači sami. Nenazadnje se poraja že osnovni problem, ki se nanaša na definicijo tolmačenja in ki je omenjen tudi na spletni strani Generalnega direktorata za tolmačenje Evropske komisije: tolmačenja ne smemo zamenjevati s prevajanjem, ki je povezano samo s pisnimi besedili.² Čeprav (kljub tehničnemu napredku) še vedno velja latinski pregovor *verba volant, scripta manent*, pa pri tolmačih enačenje njihovega dela s prevajanjem gotovo pušča grenak priokus, saj so se vsi že srečevali s komentarji tipa »Kaj delaš? Tolmačiš? Aha, torej si prevajalec.«

Naš namen je tako bil orisati konferenčno tolmačenje z vključevanjem ključnih skupin ljudi, ki sooblikujejo habitus tolmača, tistih, ki koristijo tolmaške usluge, tistih, ki jih nudijo, in tistih, ki jih posredujejo, tj. laikov, tolmačev in agencij, s ciljem nuditi celovit vpogled v tolmaški poklic in na ta način postaviti temelje za njegovo nadaljnje raziskovanje, tako vzporedno z drugimi državami kot zaporedno v smislu spreminjanja in razvoja ter morebiti jasnejše ureditve tolmaškega poklica pri nas. Raziskava je bila opravljena v okviru magistrskega študija tolmačenja na Oddelku za prevajalstvo FF UL (Vidmar 2012).

2 GRADIVO IN METODE

V raziskovanje smo vključili vse tri omenjene skupine, ki so ključne za habitus tolmača, vsaka od njih pa se je naprej delila na tri skupine respondentov ali na tri posameznike. V prvi skupini smo anketirali laike na področju tolmačenja, in sicer študente Fakultete za strojništvo UL, študente jezikovnih oddelkov Filozofske fakultete UL in študente Oddelka za prevajalstvo iste fakultete. V drugi skupini smo izvedli intervjuje s tremi tolmačkami, dvema v svobodnem poklicu in tolmačko, ki je zaposlena

¹ <http://www.zkts.si/news.php> (dostop: 7. 5. 2013).

² http://ec.europa.eu/dgs/scic/what-is-conference-interpreting/index_sl.htm (dostop: 7. 5. 2013).

pri Generalnem sekretariatu Vlade Republike Slovenije. V tretji skupini smo opravili tri intervjuje, in sicer s prevajalsko skupino, prevajalsko agencijo in prevajalskim podjetjem, vsa tri v okviru svojih storitev namreč zagotavljajo tudi tolmaške usluge. Izvedli smo empirično raziskavo, ki temelji na teoretskih izhodiščih in že opravljenih sorodnih empiričnih študijah (Kurz 2002; Zmagaj 2004; Ozolins 2007).

Zastavili smo si pet hipotez:

1. Med študentsko populacijo obstajajo razlike pri poznavanju poklica tolmača in tolmaške situacije v Sloveniji predvsem glede na študijsko smer.
2. Naročniki ne spoštujejo poklicnih standardov in priporočil ZKTS.
3. Tolmači svoj status v Sloveniji ocenjujejo kot slab zaradi nepoznavanja njihovega poklica.
4. Agencije ne spoštujejo poklicnih standardov in priporočil ZKTS.
5. Agencije se zelo razlikujejo v načinu zagotavljanja tolmaških storitev glede na to, ali imajo za tolmaške projekte zaposlene ljudi, ki poznajo tolmaški poklic.

3 REZULTATI ANALIZE

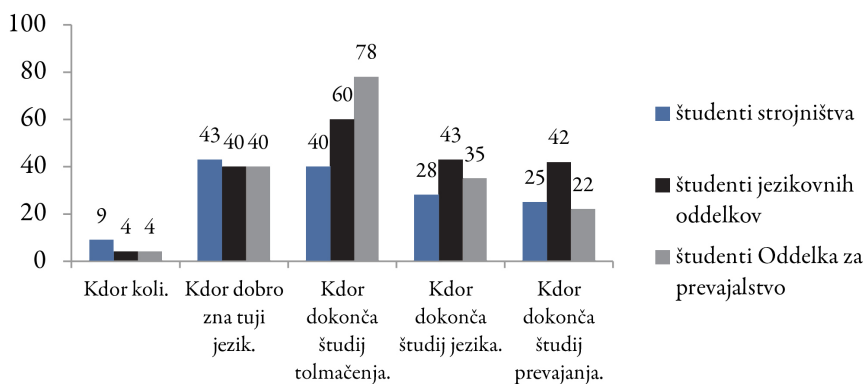
3.1 Tolmačenje in javnost

Za zagotavljanje visokih standardov kakovosti so profesionalne organizacije, kakršno je Mednarodno združenje konferenčnih tolmačev (AIIC), vzpostavile sistem selekcije za sprejemanje kolegov v poklic (Kurz 2002: 313). Vendar pa ne moremo z gotovostjo trditi, da ocene tolmačev AIIC podajo pravo sliko pričakovanih uporabnikov. To si lahko ustvarimo le, če vprašamo same uporabnike. Dober tolmač pogosto združuje dve čisto drugačni osebi, eno, kakršno jo vidi udeleženec konference, in drugo, kot jo vidi tolmaški kolega. Poleg tega lahko domnevamo, da različne skupine uporabnikov pripisujejo različno pomembnost različnim kriterijem (Kurz 2002: 315). Kurzeva tako izvede primerjalno raziskavo, v kateri s pomočjo vprašalnikov primerja ocenjevanje pomembnosti različnih kriterijev (naglas, prijeten glas, tekočnost podajanja, logična povezanost govora, ujemanje smisla z originalnim sporočilom, popolnost tolmačenja, pravilna uporaba slovnice, uporaba pravilne terminologije) med delegati Sveta Evrope, zdravniki in inženirji na lestvici od 1 do 4. Njen prispevek nam je služil kot osnova za našo

raziskavo poznavanja tolmaške situacije med laiki, ki smo jo izvedli s pomočjo spletnih anket. Poleg splošnih vprašanj o poznavanju tolmačenja smo respondente povprašali tudi o pomembnosti devetih kriterijev, povzetih po raziskavi Kurzeve, ki so jih respondenti morali ovrednotiti na lestvici od 1 (zelo pomembno) do 4 (popolnoma nepomembno). Od študentov Fakultete za strojništvo smo prejeli 84 izpolnjenih anket (prva skupina), enako število izpolnjenih anket smo prejeli tudi od študentov jezikovnih oddelkov na Filozofski fakulteti UL (druga skupina), od študentov Oddelka za prevajalstvo na Filozofski fakulteti UL (tretja skupina) pa smo v tem času prejeli 96 izpolnjenih anket.

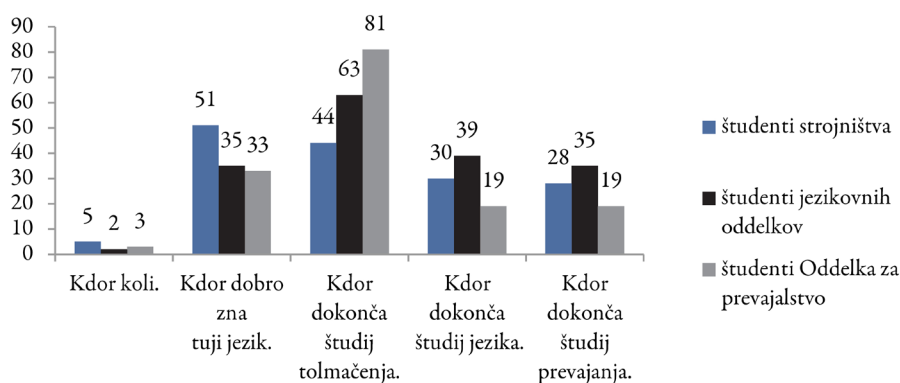
Kot predstavniki laične javnosti so respondenti nakazali izjemno zanimivo percepcijo tolmačenja. Naša predvidevanja, da so bodoči inženirji zelo slabo seznanjeni s tolmaško situacijo na slovenskem trgu, so se izkazala za pravilna. To vsekakor ni presenetljivo, saj je tolmaški poklic še vedno relativno nerazširjen, zato ga bolje poznajo tisti študenti strojništva, ki pridejo v stik s študenti tolmačenja. Respondenti v prvi skupini so anketo po odgovorih sodeč reševali intuitivno, in sicer so si pomagali s poznavanjem splošne jezikovne situacije v Sloveniji, kjer jezikovno znanje še vedno pomeni možnost opravljanja vseh aktivnosti, povezanih z njim. Prav tako se je po pričakovanjih izkazalo, da tolmaško situacijo bolje poznajo študenti jezikov, najbolje pa študenti prevajanja. Slednji se namreč že v okviru svojih študijskih let seznanijo s tolmaško zgodovino in osnovnimi tolmaškimi pojmi. Ankete so pokazale, da bodoči prevajalci tolmaško znanje pogosto pridobivajo tudi v okviru prevajalskega dela, ko jih naročniki zaprosijo tudi za tolmaške usluge.

Vsem trem skupinam respondentov smo zastavili vprašanje, kdo je pri nas lahko tolmač. Rezultate navajamo v spodnjem grafu.

Graf 1: Odgovori na vprašanje: Kdo je v Sloveniji lahko tolmač?

Na tem mestu velja opozoriti, da so imeli pri tem vprašanju anketiranci možnost izbrati več odgovorov, zato skupno število odgovorov v vsaki skupini presega število anketirancev. Pravilni odgovor pri tem vprašanju je, da je tolmač lahko kdor koli, vendar pa je vprašanje zavajajoče, saj se verjetno kar vse tri skupine zavedajo, da je za tolmačenje potrebno vsaj zadostno jezikovno znanje. Pri tem vprašanju zlasti izstopa prevladujoči odgovor študentov prevajanja, da je tolmač lahko, kdor dokonča študij tolmačenja. Študenti prevajalstva se namreč v okviru svojega študija srečajo tudi s tolmačenjem, saj jim oddelek nudi tovrstno izobraževanje, in kot študenti istega oddelka, na katerem poteka tudi tolmaški študij, dobro vedo, da ta študij obstaja, zato mu morda nezavedno pripišejo večji pomen. Morda pa bodoči prevajalci izhajajo tudi iz lastne situacije. Tako prevajalski kot tolmaški status v Sloveniji ni zakonsko urejen in morda je prevladujoči odgovor prevajalcev, da naj tolmači, kdor dokonča študij, povezan s tem, da si prevajalci tega želijo tudi na svojem področju. Enak sklep lahko izluščimo tudi iz odgovorov na naslednje vprašanje, kdo bi lahko bil tolmač, če bi odločali respondenti.

Graf 2: Odgovori na vprašanje: Če bi se odločal/a ti, kdo bi bil tolmač?

Tudi pri tem vprašanju so anketiranci lahko izbrali več odgovorov. Pri študentih jezikov in prevajanja prevladuje odgovor, da bi bil, če bi odločali oni, tolmač lahko tisti, ki dokonča študij tolmačenja. Iz teh rezultatov lahko sklepamo, da nobena od omenjenih dveh skupin respondentov ne favorizira svojega študija, saj jezikoslovci in prevajalci vedo, da so za tolmačenje potrebna dodatna oziroma drugačna znanja, kar pokažejo tudi z odgovori na vprašanje, ali je študij tolmačenja smiseln. Pri tem vprašanju namreč obe skupini anketirancev v več kot 96 oziroma 98 % odgovorita, da je študij smiseln, saj študent osvoji specifična znanja, potrebna za opravljanje tega poklica.

Eno od ključnih vprašanj v anketi pa je bilo ovrednotenje devetih kriterijev, bistvenih za in pri tolmaškem delu. V tabeli si pogledjmo prve tri kriterije, ki so jim anketiranci pripisali največji pomen:

Tabela 1: Pomembnost kriterijev za tolmačenje

	Najpomembnejši kriterij	2. najpomembnejši kriterij	3. najpomembnejši kriterij
študenti strojništva	logično tolmačenje brez nesmislov	tekoče podajanje brez zaustavljanj	uporaba pravih strokovnih izrazov
študenti jezikovnih oddelkov	logično tolmačenje brez nesmislov	lepa slovenščina	tekoče podajanje brez zaustavljanj
študenti Oddelka za prevajalstvo	logično tolmačenje brez nesmislov	uporaba pravih strokovnih izrazov	tekoče podajanje brez zaustavljanj

Na pripisovanje pomembnosti kriterijem je bistveno vplival študijski program respondentov. Vse tri skupine so kot enega izmed treh najpomembnejših kriterijev navedle »tekoče podajanje brez zaustavljanj«, ki v raziskavi Kurzeve pri nobeni izmed skupin ni med prvimi tremi najpomembnejšimi kriteriji. Sklepamo, da so se naši anketiranci za ta kriterij odločili zato, ker so v izpitnih situacijah, s katerimi se srečujejo, netekoči ustni odgovori še vedno okosteno razumljeni kot neznanje. Nadalje se izbira kriterijev povezuje s študijem respondentov. Za študente naravoslovja, zlasti strojništva, je bistvenega pomena logika, razumevanje snovi. Študenti jezikovnih oddelkov poudarek pripisujejo »lepi slovenščini«, na kar je gotovo vplivalo tudi to, da je nezanemarljivo število anketirancev študentov slovenščine. Študenti prevajanja pa kot zelo pomembnega ocenjujejo kriterij »uporaba pravih strokovnih izrazov«, saj se bodoči prevajalci o tem kriteriju in vseh orodjih, povezanih z iskanjem pravih strokovnih izrazov, začnejo seznanjati že takoj na začetku svojih študijskih dni.

Razlike se pokažejo tudi pri pripisovanju pomembnosti kriterijev. Pri študentih strojništva so trije kriteriji prevladujoče označeni za zelo pomembne, pri študentih jezikovnih kar sedem, pri študentih prevajanja pa zgolj eden. Zaključimo lahko, da je na pripisovanje pomembnosti vplivalo nepoznavanje tolmačenja, zaradi česar so respondenti raje pripisali večji pomen določenemu kriteriju, da ne bi izpadli neuki. Samo nepoznavanje tolmaškega študija in pozneje dela nakazujejo tudi odgovori študentov jezikovnih oddelkov na vprašanje če so kdaj pomislili na ta študij. Kar nekaj jih je namreč odgovorilo, da sploh niso vedeli zanj ali pa da

so šele ob anketi pomislili na to možnost. Glede na to, da je za študij tolmačenja potrebno opraviti sprejemni izpit, torej se zanj lahko odloči kateri koli diplomant ne glede na vrsto predhodne izobrazbe, najbolj pa je vseeno povezan s študijem jezikov, bi bilo morda smiselno, da bi se vsaj na jezikovnih oddelkih že v času študija (vsaj) v obliki predmeta seznanili z eno od možnosti, ki jo imajo ob zaključku dodiplomskega študija na svoji smeri. Vsekakor pa se bodo kljub trenutnemu pomanjkljivemu poznavanju tolmaške dejavnosti vse tri skupine anketirancev s tolmačenjem na profesionalni poti gotovo še srečale bodisi v bodisi izven kabine.

3.2 Tolmačenje in tolmači

Zmagaj (2004: 60) se v okviru svojega diplomskega dela nameni zbrati bogate izkušnje različnih konferenčnih tolmačev v Sloveniji in jih pretopiti v smernice za (bodoče) konferenčne tolmače ter hkrati predstaviti različna delovna okolja konferenčnega tolmača. V ta namen opravi intervjuje z desetimi konferenčnimi tolmači v Sloveniji.

Pogovori s konferenčnimi tolmači v Sloveniji so pokazali, da mora konferenčni tolmač poleg popolnega poznavanja svojih delovnih jezikov, potrebne izrazoslovja, ki se uporablja na konferenci, in izpiljene tehnike konferenčnega tolmačenja, predvsem podrobno poznati svoje delovno okolje (Zmagaj 2004: 60).

Mi smo se pri intervjujih osredotočili ravno na delovno okolje tolmača, zato smo si ravno tako pomagali z vprašanji v zgoraj omenjeni diplomski nalogi (Zmagaj 2004: 67–72). Intervjuvali smo Heleno Biffio Zorko, ki je tolmačka v svobodnem poklicu, članica ZKTS, prav tako pa poučuje tolmačenje na Oddelku za prevajalstvo FF UL, Lucijo Papič Mlakar, ki je prevajalka in tolmačka, zaposlena pri Generalnem sekretariatu Vlade Republike Slovenije, in Jano Veber, tolmačko v svobodnem poklicu in predsednico ZKTS.

Gradivna primerjava iz leta 2004 z ugotovljenim stanjem leta 2012 pokaže nekaj korenitih sprememb in morebitnih razvojnih trendov na slovenskem tolmaškem trgu. Eden glavnih mejnikov na področju tolmaškega izobraževanja in dela v Sloveniji je bilo gotovo predsedovanje Evropski uniji v prvi polovici leta 2008 (Kočevar Donkov 2010). Poprej se je na Oddelku za prevajalstvo spremenil študijski program s prehodom na bolonjski sistem (Vintar 2009: 265) in s pristopom k Uniji bolj povezal z evropskimi inštitucijami, poslej pa so obveljale spremenjene razmere najemanja tolmačev za javno upravo, izboljšal se je tudi status tolmačev.

Boštjan Zmagaj v svoji nalogi zapiše, da se tolmači raje odločajo za stalno delovno razmerje zaradi varnosti pri plačilu (2004). Dandanes pa se intervjuvani tolmački

v svobodnem poklicu za stalno delovno razmerje ne bi odločili ravno zaradi svobode, ki jo lahko nudi tolmaški poklic. Navkljub vseprisotni krizi, ki je že načela tudi slovenski tolmaški trg, vztrajanje v svobodnem poklicu lahko povežemo tudi s tolmačenjem v evropskih institucijah; akreditirani tolmači si namreč lahko zagotovijo relativno reden prihodek tudi z občasnim delom v tujini.

Nadalje avtor navaja (Zmagaj 2004: 27): »Tolmač v rednem delovnem razmerju v podjetjih načeloma ni pristojen samo za tolmačenje, ampak njegovo delo vključuje tudi prevajanje in ostale dejavnosti, kot je sodelovanje pri raznolikih projektih, zato je tolmač od vsega začetka vključen v širše dogajanje.«

Iz njegovih kot tudi naših ugotovitev na podlagi intervjujev lahko zaključimo, da delovnega mesta tolmač v Sloveniji ni. V državni upravi je edina stalno zaposlena tolmačka naša intervjuvanka, ki pa tudi prevaja, nekaj tolmačev je v podjetjih, a ti nikakor ne opravljajo zgolj tolmaškega dela. Trg dela v Sloveniji je preprosto premajhen da bi omogočal zgolj tolmaške zaposlitve, za razliko od mednarodnih institucij, kakršna je Evropska unija, kjer tolmači lahko delajo v rednem delovnem razmerju in zgolj tolmačijo.

Pri primerjanju upoštevanja smernic in priporočil ZKTS iz leta 2004 in osem let pozneje opazimo, da tolmači vestno izpolnjujejo vse dolžnosti, ki pritičejo korektnosti opravljanja dela (ko ne tolmačijo, pozorno spremljajo razpravo, pomagajo kolegu, upoštevajo čas priprave pred, med in po srečanju), medtem ko se naročniki pravzaprav nič bolj ne držijo smernic, kot so se jih takrat, čeprav so zanje bolj dojemljivi in jih ob primerni utemeljitvi tudi hitreje upoštevajo. Ker je konferenčno tolmačenje (še vedno, op. av.) relativno mlad in še vedno nepoznan poklic, morajo konferenčni tolmači v svobodnem poklicu vedno znova postavljati temelje za svoje delovno okolje (Zmagaj 2004: 37).

Ozaveščanje organizatorjev o zahtevah tolmačenja je še posebej pomembno pri njihovem izboru tolmačev. Organizatorji se morajo namreč izogibati tolmačev, ki konferenčnemu tolmačenju niso kos in se v ospredje prerivajo z niskimi cenami. Najdražji tolmač je konec koncev le najcenejši (Zmagaj 2004: 39).

Časovno obdobje osmih let nakaže tudi spremembe, s katerimi se obče srečuje vse človeštvo. Tehnološkemu napredku ni več moč uiti na nobenem področju, tudi na tolmaškem ne, zato smo se upravičeno spraševali, kako bo s poklicem v prihodnosti in ali bodo osebni stik z ljudmi zamenjale neosebne videokonference. Intervjuvane tolmačke glede slednjih niso imele istih pomislekov kot intervjuvanci izpred osmih let. Takrat so tolmači na vprašanje o videokonferencah odgovarjali takole (Zmagaj 2004: 25): »Nasprotovanja tolmačev /.../ ne temeljijo toliko na strahu pred novim delovnim okoljem in izgubo svojega ugleda, temveč

so predvsem zgrajena okrog razumljivih in upravičenih argumentov, da bi s tem popolnoma izgubili možnost sporazumevanja z govornici.«

Danes pa tolmačke ne navajajo tega kot problem, pač pa kot realnost (konec koncev je tudi poklic tolmača močno povezan z računalniško tehnologijo), obenem pa pravijo, da bo videokonferenc zaradi nižanja stroškov sicer več, a vseeno ne bodo izpodrinile tolmačenja v diplomaciji in protokolu, kjer bo tolmačenje ohranilo simbolno funkcijo in bo zato potrebno tudi v prihodnje.

3.3 Tolmačenje in agencije

Prispevek Ozolinsa se sicer osredotoča na agencije v povezavi z nekonferenčnim tolmačenjem, vendar nudi relevantna izhodišča za raziskovanje stanja na slovenskem trgu na področju konferenčnega tolmačenja. S stališča tolmačev se zdi, da obstaja le malo smernic, ki bi jim pomagala razumeti, kakšen naj bi bil njihov odnos z agencijo (Ozolins 2004: 124). Obstoječi etični kodeksi namreč sploh ne omenjajo agencij, torej »tretje stranke«, saj se osredotočajo le na prejemnika in na naročnika tolmačenja. Primarni odnos tolmača s tolmaško agencijo pa je bistven: to bo vir njihovega prihodka, pa tudi pomembna zveza, če se kaj zalomi ali pride do nejasnosti (Ozolins 2004: 124).

Ozolins (2004: 129) tako za prihodnost predlaga ne le akreditacijo tolmačev kot posameznikov, pač pa tudi akreditacijo agencij. »Razlog za to je jasen: če agencije, med katerimi so številne zasebne, zagotavljajo zmeraj večji delež tolmaških storitev, potem morajo izpolnjevati določene cilje (ki zagotavljajo zaželen standard jezikovnih storitev) /.../.«

V zaključku pa avtor navaja naslednji problem (2004: 130): »Pričevanja praks agencij niso pogosta, saj se te pogosto skrivajo za zavezami o nerazkrivanju podatkov in tako prikrivajo kar koli, kar ni ravno zgleda vredna praksa s strani njih samih do tolmačev.«

Kljub temu smo od slovenskih prevajalskih agencij skušali pridobiti potrebne podatke za osvetlitev statusa tolmača v državi. Izvedli smo tri intervjuje, in sicer z Romano Mlačak, članico ZKTS, akreditirano tolmačko za evropske inštitucije, nekdanjo študentko tolmačenja na Oddelku za prevajalstvo FF UL in tolmačko svetovalko v prevajalski skupini Interpret. Drugi intervjuvanec je bil vodja tolmaškega oddelka pri prevajalski agenciji Alkemist, Igor Gorše. Tretja intervjuvanka pa je bila direktorica mednarodnega prevajalskega podjetja Skrivanek,³ Anita Hostnik.

³ Sedaj AdriaticQa.

Na današnje situacijo je bistveno vplivala priključitev Evropski uniji, s katero je Slovenija na področju tolmačenja naredila velik korak naprej. Pojavile so se velike potrebe po večjem številu tolmačev, ki bi opravljali svoje delo na tujem, povečalo se je število tolmaških naročil doma, izboljšal se je status tolmačev, s predsedovanjem EU pa se je spremenil tudi način najemanja tolmačev za tolmačenje za slovenske javne ustanove, ki so začele bolj upoštevati smernice ZKTS oziroma AIIC. Tega pa ni moč posplošiti tudi na (vse) prevajalske agencije, ki ponujajo tudi tolmaške storitve. Vsem je skupno to, da dobijo več prevajalskih kot tolmaških naročil. Slednjih sicer kljub krizi ni manj, toda naročniki varčujejo pri jezikovnih kombinacijah in tako številu kabin ter tolmačev. Poleg tega so agencije omejene tudi s tolmaškima sezonama, ki potekata od februarja do julija in od avgusta do novembra. Nenazadnje so prevajalske agencije in podjetja na trgu zmeraj bolj množične, zato je konkurenca še toliko večja, ponujena cena storitev in količina upoštevanih standardov pa nižja. Tako se zdi, da se v Sloveniji približujemo situaciji, ki je trenutno prisotna v zmeraj več državah sveta. Kot piše Uldis Ozolins 2004: 121), v tujini število agencij narašča. V nekaterih državah, kot sta Švedska ali Avstralija, so agencije sedaj tiste, ki ponujajo in zagotavljajo večino tolmaškega dela tolmačem. Ker je tolmačenje sploh v Sloveniji relativno nov študij in tudi nov poklic, agencije pa tolmaške storitve pogosto ponujajo brez ustreznih kvalifikacij o njih, prihaja do razkoraka med pričakovani tolmačev in agencij, pa tudi med tolmači in agencijami samimi. ZKTS na svoji spletni strani sicer navaja priporočila za organizatorje oziroma naročnike (ali agencije, ki jih ne omenja eksplicitno) in poklicne standarde za tolmače, toda skoraj vsa tovrstna navodila so še vedno osnovana na idealnem neposrednem odnosu med tolmačem in naročnikom. Tako na trgu nastaja nekakšna črna luknja (Ozolins 2004: 121), v kateri so se znašle agencije: tolmači imajo (vsaj) dve stranki, za kateri tolmačijo (naročnik in poslušalci), vendar pa se vsi tolmači ne zavedajo vedno, da imajo tudi tretjo stranko – agencijo, ki jim nudi delo. Pravzaprav se v Sloveniji na podlagi izvedenih intervjujev zdi, da profesionalni tolmači (tudi člani ZKTS) in nekatere agencije živijo v čisto drug(ačn)ih svetovih. Agencija se bori s konkurenco na trgu, zato se skuša karseda prilagoditi in ustreči naročniku. Zaradi tega lahko popušča pri standardih, saj se zaveda nujnosti fleksibilnosti za zagotavljanje rednih tolmaških naročil. Cenovna postavka narekuje odnos, ki je pogosto zasnovan izključno na relaciji agencija–naročnik, tolmač pa je sekundarnega pomena, zato to lahko postane vsakdo z nekaj jezikovnega znanja. Četudi bi bili zaposleni v agencijah bolj seznanjeni s tolmačenjem (in dejstvo je, da je na tem področju veliko pomanjkanja znanja in razumevanja za tolmaško delo), pretiranega manevrskega prostora ne bi imeli, ker na trgu prevladuje le eno pravilo – zakon fleksibilnejšega in cenejšega. Iz tega pa izhaja problem, ki je v Sloveniji ključen za nastalo situacijo – agencijski tolmači so skoraj popolnoma ločeni od tolmačev s tolmaško izobrazbo in/ali dolgoletnimi tolmaškimi izkušnjami (tudi v tujini). To je v veliki meri povezano z akreditacijo za tolmaško

delo v evropskih institucijah. Sam tolmaški študij je namreč zasnovan tako, da v primeru uspešnosti in kančka sreče vodi naravnost v Bruselj. Če tolmaču tam uspe opraviti akreditacijo, ima navadno zagotovljenega dovolj dela, da udobno živi, nekaj tolmaških naročil pa lahko opravi tudi doma. Tako bi velik del povpraševanja po tolmaškem delu v Sloveniji ostal neodgovorjen, če ne bi vskočile agencije. Te so si lahko izborile svoj prostor pod tolmaškim soncem, ker so dobile dovolj naročil. Ko se je Slovenija pridružila in pozneje tudi predsedovala Evropski uniji, je namreč nastala velika potreba po tolmačih s slovenskim jezikom, zato je veliko izkušenih in tudi neizkušenih, a izobraženih tolmačev pot vodila v Belgijo. »Pravi razcvet je slovenščina doživela leta 2008, ko je Slovenija predsedovala Svetu EU in vse od takrat je povpraševanje po tolmačenju iz slovenščine in v slovenščino ostalo na zavidljivo visoki ravni za enega od »manjših« jezikov EU« (Rupnik 2013: 64).

Precejšen segment slovenskega trga tako pokrivajo agencije, ki po odzivih naših sogovornikov sodeč nimajo težav z zagotavljanjem stalnega pritoka naročil. Zanje pa povečini delajo tolmači, ki to postanejo priložnostno oziroma ad hoc. Predstavljajo čisto drug svet, ki se močno razlikuje od tistega, kar je v tolmaškem svetu sprejeto kot strokovno podkovan. Seveda med njima skorajda ne pride do interakcije, z izjemo mladih, neizkušenih tolmačev, ki izobrazbo imajo, a niso uspeli opraviti akreditacije za evropske institucije. Ti na slovenskem trgu kmalu ugotovijo, da priložnosti za delo neposredno pri naročnikih ne bodo dobili, zato jim preostane le dampinško plačano delo za agencije. Čeprav poznajo vse smernice za korektno opravljeno tolmačenje, pa se njihov glas le težko sliši (če želijo še kdaj sodelovati z agencijo, ki jih je najela), saj delajo z ad hoc tolmači, ki teh smernic in priporočil ne poznajo. Če pa jih že poznajo, jih nikoli niso ozaveščali o njihovi pomembnosti, zato se jim niti ne zdijo relevantne. Smiselno bi torej bilo, da kljub (samo) zadostnosti dela izobraženi tolmači pristopijo k tistim, ki delajo za agencije in jih ozaveščajo o nujnosti upoštevanja smernic ZKTS. Ob vzpostavitvi izobraževanj bi lahko o smiselnosti upoštevanja smernic ozaveščali agencije, ki bi posledično na to opozarjale naročnike, zlasti pa bi bilo, kot že omenjeno, bistveno o tem izobraževati priložnostne tolmače za agencije in seveda zakonsko urediti tolmaški status. O prevajalskih agencijah, ki najemajo zunanje sodelavce (tako prevajalce kot tolmače), Fišer ugotavlja, da: »Prevajalce najemajo glede na svoje trenutne potrebe in so manj pripravljene vlagati v njihovo usposabljanje in tehnično podporo« (2008: 32).

4 DISKUSIJA

Zadali smo si celostno nalogo predstavitve treh perspektiv družbenih skupin, povezanih s tolmačenjem. Po opravljeni analizi anketnih vprašalnikov in intervjujev si zopet oglejmo zastavljene hipoteze:

1. Med študentsko populacijo obstajajo razlike pri poznavanju poklica tolmača in tolmaške situacije v Sloveniji predvsem glede na študijsko smer.

Rezultati ankete kažejo, da so jo študenti strojništva reševali intuitivno, pri čemer so se opirali na poznavanje splošne jezikovne situacije v Sloveniji, da vsak z jezikovnim znanjem lahko opravlja vse aktivnosti, povezane z jeziki, pri čemer niti ne ločujejo prevajanja in tolmačenja. Iz podrobnejših odgovorov, ki so jih anketiranci jezikovnih oddelkov in Oddelka za prevajalstvo lahko sami zapisali, je razvidno, da študenti prevajanja bolje poznajo tolmaško situacijo, znanje o njej pa si pridobijo s prevajalskim delom, ki se pogosto povezuje s tolmaškim (naročnik, za katerega prevajajo, jih prosi tudi za tolmaške usluge), pa tudi na samem Oddelku za prevajalstvo v okviru predmeta Uvod v tolmačenje.

2. Naročniki ne spoštujejo poklicnih standardov in priporočil ZKTS za opravljanje tolmaškega dela.

Na podlagi opravljenih intervjujev s tolmači lahko to hipotezo ovržemo. Vse tri sogovornice so namreč mnenja, da so pogoji za tolmačenje na slovenskem trgu zmeraj boljši in po njihovem mnenju k temu pripomore ravno ZKTS. Tolmači morajo sicer ozaveščati naročnike o različnih vidikih tolmaškega dela, toda naročniki so zanje bistveno bolj dojemljivi. To velja za naročnike, ki tolmače najemajo neposredno prek združenja. Druga skupina naročnikov pa so tisti, ki svoje naročilo zaupajo agenciji. Ta nato deluje v imenu tolmača in naročniku razloži, kakšni morajo biti pogoji za zagotavljanje ustrezne kakovosti tolmačenja. Agencije so torej tiste, ki zagotavljajo izvajanje poklicnih standardov in priporočil ZKTS, v kakšni meri to počno, pa se od agencije do agencije razlikuje. Pri tem je glede na informacije iz intervjujev potrebno poudariti, da je tolmaški poklic tudi v teh krogih relativno dobro urejen (primerna tehnična oprema, pravočasno posredovano gradivo, izplačan dogovorjeni honorar in zagotovljena ustrezna nadomestila) in v skladu s smernicami, sploh v tistih agencijah, ki najemajo člane ZKTS. Večji problem pri določenih agencijah in podjetjih, ki ne najemajo članov ZKTS, pa je sama izbira posameznikov, ki zanje tolmačijo.

3. Tolmači svoj status v Sloveniji ocenjujejo kot slab zaradi nepoznavanja njihovega poklica.

Na podlagi opravljenih intervjujev s tolmači lahko to hipotezo ravno tako ovržemo. Tolmačke svoj status ocenjujejo kot dober, zlasti se je po besedah Lucije Papič Mlakar izboljšal po predsedovanju Evropski uniji. Sicer se zaradi že omenjenega problema najemanja nekompetentnih posameznikov za tolmačenje v agencijah ta status nekoliko poslabšuje, a se tega niti ne zazna toliko pri članih ZKTS, saj gre za dve izključujoči se sferi ljudi, ki zagotavljata tolmaške storitve.

Intervjuvanke tako istočasno povedo, da je javnost zmeraj bolj seznanjena z njihovim poklicem (za kar so ironično v veliki meri zaslužne ravno agencije in podjetja s svojim agresivnim oglaševanjem) in tako tolmače tudi bolj ceni, saj ve, zakaj so potrebni.

4. Agencije ne spoštujejo poklicnih standardov in priporočil ZKTS.

Na podlagi opravljenih intervjujev s tolmači in agencijami lahko to hipotezo delno potrdimo. Razlike se namreč pojavljajo med agencijami, ki najemajo iz lastne bere ad hoc tolmačev, in tistih agencij, ki za tolmaška naročila najemajo člane ZKTS. Predsednica slednjega pove, da člani ne sodelujejo z agencijami, ki se ne držijo poklicnih standardov, ker je to v nasprotju z njihovimi načeli in bi s tem izpodbijali lastna prizadevanja, po drugi strani pa jim nekatere agencije očitajo, da so priporočila ZKTS popolnoma nerealna in ob upoštevanju vseh agencija ne bi bila konkurenčna, pri čemer naj bi bila ena od najbolj nerealnih zahtev članov ZKTS plačilna postavka.

5. Agencije se zelo razlikujejo v načinu zagotavljanja tolmaških storitev glede na to, ali imajo za tolmaške projekte zaposlene ljudi, ki poznajo tolmaški poklic.

Na podlagi opravljenih intervjujev s tolmači in agencijami lahko tudi to hipotezo delno potrdimo. Iz intervjujev smo izluščili ugotovitev, da ni vzorca, po katerem bi lahko posploševali, saj je način izvajanja tolmaških projektov v agencijah močno odvisen od politike zagotavljanja storitev in ne toliko od izobrazbe zaposlenih. Ali bo agencija upoštevala smernice ZKTS in ali bo za delo najemala poklicne ali usposobljene tolmače (ki niso nujno člani ZKTS), je tako odločitev vsake posamezne ponudnice tolmačenja, prvo referenco, ki nakazuje strokovno naravnost, pa najdemo na samih spletnih straneh agencij, ki nudijo tolmaške storitve – ponekod namreč povzemajo smernice in priporočila ZKTS, spet drugod najdemo zgolj osnovni opis tolmaških storitev in cenik.

5 ZAKLJUČEK

Na vprašanje, kakšen je status konferenčnega tolmača v Sloveniji, še zdaleč ni mogoče enoznačno odgovoriti, saj njegov položaj ni zakonsko urejen, zaradi česar naletimo na najrazličnejše situacije, v katerih se znajdejo agencije, (ne) priložnostni tolmači in tudi poslušalci. Agencije so sicer pripomogle k večjemu poznavanju tolmačenja, vendar so ga nekatere istočasno tudi razvrednotile zaradi delnega neupoštevanja poklicnih standardov in dampinskih cen. Toda do članov združenja negativni vpliv agencij niti ne seže, saj gre za dva izključujoča

se kroga ljudi. Poklicni tolmači namreč praktično nikoli ne tolmačijo za agencije, vsaj ne za tiste, ki se ne držijo standardov, pač pa neposredno za naročnike doma in evropske institucije v tujini. Če bi za slovenske agencije delali izključno usposobljeni tolmači z visokimi zahtevami glede delovnih pogojev, do nastale situacije ne bi prišlo. Tako pa so agencije z najemanjem pogosto izrazito nekompetentnih ljudi za opravljanje tolmaških storitev preprosto zapolnile vrzel, ki je nastala na trgu. Poklicni tolmači so odšli in odhajajo na delo v Evropsko unijo, zato več naročil doma ostane agencijam. Praktično neizkušeni, a teoretično kompetentni tolmači, ki jim ne uspe opraviti akreditacije za delo v evropskih institucijah, so tako skorajda edini, ki pridejo v stik z bero priložnostnih tolmačev za agencije. Tam pa le težko postavljajo pogoje za opravljanje tolmaškega dela, saj drugega honorarja skorajda ne morejo dobiti. Naročniki jih neposredno ne bodo kontaktirali, kot to počno pri članih Združenja, saj jih ni na seznamu članov. Tolmač pa postane član združenja tako, da pridobi dovolj izkušenj v obliki dokumentiranih delovnih dni (oziroma ob nezadostnem številu tolmaških dni opravi še preizkus usposobljenosti), kar je v vsakem primeru težko doseči zgolj z delom za agencije, ki veliko krat najemajo le po priporočilih (to so potrdili tudi naši sogovorniki), hkrati pa mora imeti za včlanitev tudi tri sponzorje in hkrati člane združenja, ki pa jih najlažje spozna (le) v evropskih institucijah.

Kako prekiniti ta začarani krog? Akreditacija agencij ni mogoča, saj ni avtoritete, ki bi jo izvajala. Situacijo bi lahko izboljšal zakonodajalec z zakonsko ureditvijo statusa tolmača, in sicer bi se lahko in moglo zgoditi sodelovanje zakonodajalca, fakultete oziroma oddelka, združenja in agencij. Zakonodajalec bi status zakonsko uredil, fakulteta oziroma oddelek bi zagotovil kompetentne kadre, združenje bi zagotavljalo profesionalizem tolmaškega dela z upoštevanjem poklicnih smernic, agencije pa bi nudile delovna mesta in zaradi zakonske ureditve bile primorane dvigniti raven kakovosti svojih storitev z najemanjem ali celo zaposlovanjem strokovno usposobljenih posameznikov. Kako lahko določene agencije preživijo, čeprav vztrajajo pri cenah in smernicah združenja, spet druge pa to zavračajo z obrazložitvijo, da se morajo boriti za preživetje in tako popuščati naročnikom? Tako kot obstajajo agencije z različnimi standardi, ki najemajo tolmače in »tolmače«, verjetno obstajajo tudi naročniki z različnimi standardi. Vedno bodo obstajali takšni, ki bodo dali prednost ceni pred kakovostjo. Njihovi morebitni drugačni razlogi (nepoznavanje združenja, poklica, razlik med ad hoc in kvalificiranimi tolmači itd.) bi bili gotovo zanimiv predmet nadaljnjega raziskovanja tolmaške situacije v Sloveniji. Iz naših ugotovitev pa se vsekakor zdi, da pri nas poklic tolmača, ki so ga Združeni narodi takoj za delom kirurga in rudarja označili kot tretje najbolj zahtevno delo na svetu, še zdaleč ni zahteven zgolj zaradi svoje mentalne specifičnosti in družbene odgovornosti za pravilno preneseno sporočilo.

Viri in literatura

- Fišer, Darja, 2008: Recent trends in the translation industry in Slovenia. *The journal of specialised translation* 10. http://www.jostrans.org/issue10/art_fiser.pdf (dostop 7. 5. 2013).
- Generalni direktorat za tolmačenje. http://ec.europa.eu/dgs/scic/what-is-conference-interpreting/index_sl.htm (dostop 7. 5. 2013).
- Kočevar Donkov, Tina, 2010: *Tolmačenje med predsedovanjem Slovenije Svetu Evropske unije*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Kurz, Ingrid, 2002: Conference interpretation: expectations of different user groups. Pöchhacker, Franz in Miriam Shlesinger (ur.): *The interpreting studies reader*. London/New York: Routledge. 312–325.
- Ozolins, Uldis, 2007: The interpreter's 'third client': Interpreters, professionalism and interpreting agencies. Wadensjö, Cecilia, Birgitta Englund Dimitrova in Anna-Lena Nilsson (ur.): *The critical link 4: Professionalisation of interpreting in the community: Selected papers from the 4th International conference on interpreting in legal, health and social service settings*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 121–131.
- Rupnik, Marjana, 2013: Tolmačenje v institucijah Evropske unije. Veber, Jana (ur.): *Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije: 40 let. Jubilejni zbornik*. Ljubljana: Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije. 64–67.
- Vidmar, Lara, 2012: *Status konferenčnega tolmača v Sloveniji*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Vintar, Špela, 2009: Oddelek za prevajalstvo. Bucik, Valentin et al. (ur.): *Zbornik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani 1919–2009*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 262–267.
- Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije (ZKTS). <http://www.zkts.si> (dostop 7. 5. 2013).
- Zmagaj, Boštjan, 2004: *Delovno okolje konferenčnega tolmača*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.